

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 70, Mayıs 2018, s. 309-328

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
2.04.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
20.05.2018

Dr. Savaş KARAGÖZLÜ

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri ABD Mezunu,
svskaragozlu@gmail.com.

İBNÜ MÜHENNA LÜGATİ'NİN TÜRKÇE VE MOĞOLCA KISMINDAKİ ORTAK KELİMELER ÜZERİNE

Öz

Türk bilim dünyasında *İbnü Mühenna Lügati* adıyla bilinen *Kitabu Hilyetü'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisân* adlı eser, 13. yüzyılın ikinci yarısında İbnü Mühenna tarafından kaleme alınmıştır. Eserin dili Arapçadır ve üç kısımdan oluşmaktadır. Yazar, bu kitabı Araplara Farsça, Türkçe ve Moğolca öğretmek için hazırlamıştır. Eserin bütün kısımları hemen hemen aynı yöntemle hazırlanmış olup her kısım baplara ve fasıllara ayrılmıştır. Bu kısımlarda Farsça, Türkçe ve Moğolca gramerleri hakkında kısa bilgiler, örnek cümleler ve çeşitli konulara göre kelime listeleri sunulmuştur. Makalemizde, eserin Türkçe ve Moğolca kısımlarında yer alan müşterek kelimeler gösterilerek bu kelimelerin geçtiği benzer eserlerle karşılaştırmaları yapılacak ve günümüz Türkçe ve Moğolcasındaki kullanımları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İbni Mühenna, Kitabu Hilyetü'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisân, Türk Dili, Moğolca.

**ON THE COMMON WORDS IN TURKISH AND MONGOLIAN PARTS
OF THE "İBNU MUHANNA LUGATI"**

Abstract

The manuscript *Kitabu Hilyetü'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisan*, in Turkish world which is known as *İbnu Muhenna Lügati*, was written by Jamaluddin İbnu Muhenna in the second decade of the 13th century. The manuscripts language is Arabic and it is consisted of three parts. The author wrote the manuscript for teaching Persian, Turkish and Mongol languages to Arab people. All of the parts were done by the same method and divided into small chapters. In these parts were given short information, sample sentences and word lists related to the different kind of sphere about Persian, Turkish, Mongol grammar. The given article will show common words of Turkish and Mongolian parts and these words will be compared with the similar manuscripts and will be evaluated on the using of modern Turkish and Mongolian.

Keywords: İbni Muhenna, *Kitabu Hilyetü'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisân*, Turkish, Mongolian.

Giriş

Cemalüddin İbnü Mühennâ, *Kitabu Hilyeti'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisân* veya Türk dünyasında İbnü Mühennâ Lügati adıyla bilinen eserini 13. asrın ikinci yarısında yazmıştır. Yazar, bu eseri Araplara Farsça, Türkçe ve Moğolca öğretmek için hazırlamıştır. Eser, Araplara hitap ettiğinden Arapça kaleme alınmış ve üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Farsçaya, ikinci kısım Türkçeye ve üçüncü kısım Moğolcaya ayrılmıştır. Eserde, bahsi geçen dillerin grameri hakkında kısa bilgiler verilmiş ve çeşitli konulara göre hazırlanan kelime listeleri yer almıştır. Eserin günümüze kadar 6 nüshası bulunmuştur. Beş nüshası Avrupa kütüphanelerinde, bir nüshası da İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmaktadır.

Eserle ilgili ilk çalışma, Rus Türkolog Melioranskiy tarafından sunulmuştur. Melioranskiy, Avrupa'da yer alan eserin beş nüshası üzerine doktora çalışması yapmış; eserin Türkçe kısmını, 1900 yılında (Arab' filolog' o turetskom' Yazık'), 1903'te de Moğolca kısmını (Arab' filolog' o mongolskom' Yazık') yayınlamıştır. Daha sonra ortaya çıkan eserin İstanbul nüshası, ilk olarak Kilisli Rifat Bilge (*Kitab Hilyetü'l-İnsan ve Helbetü'l-Lisân*, Yahut İbn Mühennâ Lügati, Farisi, Türkçe, Moğolca) tarafından yayımlanmıştır. 1934 yılında Aptullah Battal Taymas, Kilisli'nin çalışmasının dizinini (İbnü-Mühennâ Lûgati "İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endeksi-dir") yayımlamıştır. Taymas bu çalışmanın haricinde, Hasan Eren'le birlikte, *İbn Mühennâ Lügati Hakkında* isimli, iki bölümden oluşan bir makale yayımlamıştır. Bu çalışmanın birinci bölümü, sorunlu Türkçe kelimelerle ilgilidir. İkinci bölümünde ise Hasan Eren, eserin Moğolca kısmında geçen bazı kelimeleri açıklamaya çalışmıştır. Bu makalenin dışında, eserin hakkında çalışmalarını sunan bir diğer bilim adamı da Zeki Kaymaz'dır. Kaymaz *İbni Mühennâ Lügati'ndeki Bazı Kelimeler Hakkında* isimli makalesinde Taymas'ın makalesinde açıklanamayan 224 kelime üzerinde durmuş ve bu kelimelerin sayısını 54'e düşürmüştür. 1938'de N. N. Poppe *Mongols'skii Slovar' Muqaddimat al-Adab* adlı çalışmasında eserin Moğolca kısmını değerlendirmiştir. 2008 yılında, eserin Türkçe kısmını Tofiq Hacıyev çalışmıştır (Seyid Öhməd Cəmaləddin ibn Mühənnə. Hilyətül-İnsan və Həlbətül-Lisân). Bülent Gül, eserin Moğolca kısmını incelediği çalışmasını 2016 yılında "Moğolca İbni Mühennâ Lügati" adıyla yayınlamıştır.

Son olarak da eserin tıpkıbasımı 2016 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. 2016 yılında, Sawash AL-JASIMI İstanbul nüshası üzerine doktora çalışmasını (İbnü Mühennâ Lügatı, Kitâb Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân Metin-Dil Özellikleri-Dizin) yapmıştır. Bahsi geçen çalışmaların dışında, eser hakkında pek çok makale yazılmış; bu çalışmalarda çeşitli konular üzerinde durulmuştur.

Bu makalede, İbnü Mühenna'nın Kitabı Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân adlı eserinin Türkçe ve Moğolca kısımlarında yer alan müşterek kelimeler ele alınarak The king's Dictionary (Rasûlid sözlüğü), Şâmilü'l-Luğa, Mukaddimetü'l-Edeb ve Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî gibi benzer eserlerle karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırma, kelimelerin Türkçe - Moğolca şekillerine ve Arapça anlamlarına göre gerçekleşmiştir. Ayrıca, kelimelerin, Modern Türkçede ve Modern Moğolcada kullanıp kullanılmadığı ve hangi anlamları karşıladığı izah edilmiştir. İncelemede, Türk Dil Kurumu tarafından 2016 yılında yayımlanan *Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân*¹ adlı eserin tıpkıbasımı kullanılmıştır.

- 1. ala:** Bu kelime eserin Türkçe ve Moğolca kısmında “At Renkleri” başlığı altında آلا *ala* şeklinde görülmektedir. Türkçe kısmında جَبَر *çapar* kelimesinin eş anlamı olarak (آلا *ala*) (140/1) yazılmıştır. Ayrıca, Arapça البرص “alaca hastalığı” kelimesinin Türkçe karşılığı الالوق *alaluk* (134/2) şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında ise sadece آلا *ala* (180/2) şekli vardır. Kelimenin Arapça karşılığı الابلق “ala, alaca” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde bu kelime birkaç örnekte tespit edilmiştir: Arapça الابلق kelimesinin Moğolca ve Türkçe karşılığı آلا *ala* (GOLDEN, 2000: 79;112;176); Arapça البرص “alaca hastası, alaca hastalığı” Türkçe karşılığı الابيس *ala-pis* ve Moğolca karşılığı الاق *alak* (GOLDEN, 2000: 275); Arapça الابعع “alaca (kuş)” kelimesinin karşılığı الا قرغا *ala karga* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 320). Mukaddimetü'l-Edeb'de, Moğolca: *ala; ala bolba; ala b. morin; ala kerî'e; ala moğay; ala morin; ala nidün; ala konin*, Çağatayca karşılıkları: *ala; ala boldı; ala boldı at; ala qarqa; ala yılan; ala at; ala köz; ala koy* örnekleri yer almaktadır (POPPE, 2009: 13). Bu kelime günümüz Türkiye Türkçesinde *ala, alaca* şeklinde devam etmekte (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 63); Modern Moğolcada “ala, alacalı, çok renkli, benekli, alaca bulaca, karışık renkli; türlü türlü, her türden, karışık, çok çeşitli” anlamında *alag* şeklinde kullanılmaktadır (LES-SING I, 2003: 43).
- 2. alma:** Türkçe ve Moğolca kısmında ortak olan kelimelerden biridir. Türkçe kısmında üç kez *alma* şeklinde geçmiştir. Birincisi, kelime başı a sesi için örnek olarak verilmiştir الما *alma* (61/2). İkincisi, “kelime sonu kısa söylenen ünlüler” örnekleri arasında yer almıştır الما *alma* (63/1). Üçüncüsü de, “Yeryüzü Bitkileri” örnekleri arasında geçmiştir: الما *alma* (149/1). Eserin Moğolca kısmında ise, bir kez “Ağaç, Bitki ve Meyveler” başlığı altında geçmiştir: الما *alma* (176/2). Kelimenin Arapça karşılıkları التفاح “elma” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde bu kelimenin Türkçe karşılığı المة *alma* olarak yazılmakta; Moğolca karşılığı da الیما *alima* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 254). Türkiye Türkçesinde *elma* olarak devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 629), Modern Moğolcada *alim* şeklinde yaşamaktadır (TSEVEL, 1966 33).
- 3. altun:** Bu kelime, eserin Türkçe kısmında birkaç kez geçmiştir: التونلغ *altunluğ* “altınlı” (63/1; 69/1); التونسيز *altunsız* “altınsız (69/2); تاروک الطنی بارمو *tevük altunu bar mu* “filanın altını var mı?” (81/2); التون *altun* “altın” (145/2). Moğolca kısmında ise, sadece bir kez الطن *altun*

¹ Ebü'l-Fazl Cemâle'd-din Ahmed b. Muhammed b. Mühennâ el-İhillî el-Hüseynî el-'Ubeydîlî, Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân, Tıpkı basım, TDK Yayınları, Ankara 2016.

(179/2) olarak verilmiştir. Arapça karşılığı الذهب “altın” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça الدينار “dinar” kelimesinin Türkçe karşılığı بير التون *bir altun* ve Moğolca karşılığı نكن الن *niken altan* şeklinde tanımlanmıştır (GOLDEN, 2000: 244). Bir de, Arapça الذهب “altın” kelimesinin Türkçesi الطون *altun*, Moğolcası التان *altan* şeklide yazılmıştır (GOLDEN, 2000: 303). Mukaddimetü'l-Edeb'de de Moğolca *altan*, Çağatayca *altun* şeklindedir (POPPE, 2009: 14). Şâmilü'l-Luğa adlı eserde de, Arapça الدينار kelimesinin Türkçe karşılığı ألتون *altun* ve Moğolca karşılığı ise التت *altat* şeklinde verilmiştir. Kaçalın, kelimenin Moğolcasını *altan* olarak düzeltmiştir (KAÇALIN, 1997: 58). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'de de Türkçesi الثون *altun*; الطن *altun* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 13, 42) ve Moğolcası التان, التن *altan* şeklinde verilmiştir (POPPE 1927: 1257). Türkiye Türkçesinde *altun* şeklinde devam etmekte olan bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 83), Modern Moğolcada “altın” anlamında *alt* ve *altan* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING, 12003: 53).

4. **antka-:** Eserin Türkçe kısmında Arapça حلف “yemin etti” kelimesinin Türkçe karşılığı *antkadı* (90/1) şeklinde verilmiş; Moğolca kısmında ise أندغبا *andağba* (159/1) olarak tespit edilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça الحلف “yemin” kelimesinin Türkçe karşılığı اند *and* Moğolca karşılığı ise اندغر *andağar* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 308). Mukaddimetü'l-Edeb'de Moğolca *andağar* “ant” kelimesinin Çağatayca karşılığı *ant* olarak gösterilmiştir (POPPE, 2009: 15). Günümüz Türkiye Türkçesinde *ant* “yemin; kendi kendine söz verme, ahit” anlamında devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 104), Modern Moğolcada “and, yemin, kutsal veya ciddi söz” anlamında *andagay* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 68).
5. **armut:** Farsça *emrûd* kelimesinden Türkçeye geçen bu kelime eserin Türkçe kısmında, “Yeryüzü Bitkileri” başlığı altında ارمت *armut* (149/1) şeklinde verilmiştir. Moğolca kısmında ارمط *armuṭ* (176/2) olarak yazılmıştır. Arapça karşılıkları الكمثرى “armut” manasındadır. Doerfer, bu kelimenin Farsçadan Moğolcaya da aynı şekilde geçmiş olduğunu belirterek, bu ödünçleme için sadece İbnü Mühennâ Lüğati'ni örnek göstermiştir. Bu kelime günümüz Türkiye Türkçesinde *armut* şeklinde yaşamaya devam ederken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 122) Modern Moğolcada “armut” anlamında *liyr* kelimesi kullanılmaktadır (GÜL, 2016: 74).
6. **arслан:** Bu kelime eserin Türkçe kısmında “Canavarlar ve Burçlar” başlıkları altında ارسلان *arслан* şeklinde geçmiştir (142/1; 149/2). Arapça karşılıkları السبع ve الاسد “aslan” anlamındadır. Eserin Moğolca kısmında ise, “Hayvan, Canavar ve Böcekler” başlığı altında ارسلان *arслан* olarak yazılmıştır (180/1). Arapça karşılığı السبع şeklindedir. Rasûlid sözlüğünde de Arapça الاسد kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılığı ارسلان *arслан* şeklinde gösterilmiştir (GOLDEN, 2000: 220). Mukaddimetü'l-Edeb'de, Moğolca *arslanu küçük* kelimesinin Çağatayca karşılığı *arслан balası* şeklinde geçmiştir (POPPE 2009: 17). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe ve Moğolca kısımlarında hem اسلان *aslan* hem de ارسلان *arслан* şeklinde yer almıştır (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 13, 42) (POPPE 1927: 1256). Bu kelime, günümüz Türkiye Türkçesinde *aslan* ~ *arслан* şeklinde kullanılırken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 124; 131) Modern Moğolcada “arслан; milli güçleş karşılığında birinci gelene verilen unvan” anlamında *arслан*~*arsalan* şeklinde yaşamaktadır (LESSING I, 2003: 87).
7. **ayağ:** Bu kelime, eserin Türkçe kısmında üç kez geçmiştir. Birincisi, İbnü Mühennâ Türkistanlılar ile ‘bizim memleketin Türkleri’ adıyla bahsettiği milletlerin dillerinin arasında karşı-

laştırma yaparken (Türkistanlılar اداق *adaq* derken bizim memleketin Türkleri اياق *ayaq* derler) *adaq* - *ayaq* (65/1-65/2) örneklerini gösterir (Arapça karşılığı القعب والقدح “bardak, tas”). İkincisi, “Meslek isimleri” örnekleri arasında اياق *ayaqçı* (129/1) örneğinde geçer. Arapça karşılığı الغضائري “çanakçı, taşçı” anlamındadır. Üçüncüsü ise, “Ev Eşyaları” başlığı altında يياق *yayaq* (139/1) şeklinde; Arapça karşılığı القصعة “çanak, lengeri” anlamındadır. Moğolca kısmının “Ev Eşyaları, Örtü ve Aletler” başlığı altında اياغا *ayağa* (177/1) şeklinde verilmiştir. Arapça karşılığı الغضارة olup “çanak, tas” anlamını taşımaktadır. Rasûlid sözlüğünde bu kelime üç örnekte gösterilmiş: Türkçe اياق *ayaq*, Arapça karşılığı الغضارة (GOLDEN, 2000: 146); Türkçe اياق *uluğ ayaq*, Moğolca يكا اياغا *yeke ayağa*, Arapça karşılığı القصعة الكبيرة “büyük çanak, lengeri” (GOLDEN, 2000: 279), Türkçe اياق *çöngök ayaq*, Moğolca يكا اياغا *yeke çā ayağa*, Arapça karşılığı القصعة بكفة “çanak, lengeri” manasındadır (GOLDEN, 2000: 280). Ayrıca, Arapça الساقى “saki” kelimesinin Türkçesi اياق *ayaq tutuğçı* ve Moğolcası اياقى *ayaqçı* şeklinde gösterilmiştir (GOLDEN, 2000: 203). Şamilü'l-Luğa'da, Arapça الساقى قدح “saki” kelimesinin Türkçesi سغراق سورجى *sagraq sürici* ve Moğolcası اياقى *ayaqçı* şeklinde verilmiştir (KAÇALIN, 1997: 63). Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca, *ayağa*; Çağatayca: *ayaq* “tas” (POPPE, 2009: 18). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'de, kelimenin Moğolcası اياقا *ayaqa* “kupa, bardak” şeklinde geçmiştir (POPPE, 1927: 1062). Türkçe kısmında ise, “bardak” anlamında بزدق *bardak* şeklinde verilmiştir (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 22). “tas, maşrapa, kadeh, bardak” anlamında *ayaq* (DERLEME I, 1993: 399) şeklinde Anadolu ağızlarında yaşamaktadır. Modern Moğolcada *ayağa(n)* kelimesi “bardak, çanak, tas, yemek tabağı, dilenci taşı” anlamlarında kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 37).

8. **bal:** Türkçe kısmında iki kez karşımıza çıkmaktadır. Birincisi بوسجوك بال تك *bu süçük bal tek* “bu tatlıdır, bal gibidir” (80/2) cümlesinde geçmiş; ikinci ise, “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında بال *bal* (135/2) olarak yer almıştır. Eserin Moğolca kısmında ise kelime sadece bir kez “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında بال *bal* şeklinde verilmiştir. Kelimenin Arapça karşılığı العسل “bal” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde, İbnü Mühennâ Lügati'nde olduğu gibi kelimenin Türkçesi ve Moğolcası بال *bal*'dir (GOLDEN, 2000: 296). Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca, *balâr casağsan gül*; Çağatayca, *bâl bile yasağun gül* “bal mumu ile yapılan çiçek” örneğinde görülmüştür (POPPE, 2009: 19). Klasik Moğolcada *bal* şeklinde geçen bu kelime, Modern Moğolcada da “bal” anlamında halen yaşamaktadır (GÜL, 2016: 78).
9. **bay:** Bu kelime, Türkçe kısmında بای زيد *bay Zeyd* (72/2) olarak tamlama örnekleri altında verilmiştir. Arapça karşılığı زيد الغني “zengin Zeyd” manasındadır. Moğolca kısmında ise, باین *bayan* (170/2) şeklindedir. Arapça karşılığı الغني “zengin” manasındadır. Rasûlid Sözlüğünde, Arapçası غني “zengin” anlamına gelen kelimenin Türkçesi ve Moğolcası aynı İbnü Mühennâ Lügati'nde olduğu gibi بای *bay* ve بایان *bayan* olarak verilmiştir (GOLDEN, 2000: 266). Mukaddimetü'l-Edeb'de de Moğolca *bayan*, Çağatayca *bay* “zengin” anlamındadır (POPPE 2009: 21). Moğolların Gizli Tarihinde *baiyan* şeklinde geçmiştir (TEMİR, 1986: 4). Modern Moğolcada da *bayan* “zengin, varlıklı” anlamında devam etmektedir (GÜL, 2016: 82).
10. **bışlaq:** Eserin Türkçe kısmının “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında بيشلاق *bışlaq* (136/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı الجبن “peynir” olarak verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça الجبن “peynir” kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılıkları بينر *beynir* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 295). Eserin Moğolca kısmının “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında Arapçası الجبن “peynir” kelimesinin Moğolca karşılığı بيشلاغ *bışlağ* (176/1) olarak verilmiştir.

Mukaddimetü'l-Edeb'de ise, "peynir mayası" anlamında Moğolca *bişlakın köreng*e, Çağatayca *bişlak māyası* örneğinde görülmüştür (POPPE, 2009: 24). Bu kelime Klasik Moğolcada *bislağ* şeklinde olup Modern Moğolcada "süt ve yoğurt başta olmak üzere süt ürünlerini süzüp suyunu iyice sıktıktan sonra elde edilen mamul, peynir" anlamında *byaslağ* olarak kullanılmaktadır (GÜL, 2016: 87).

- 11. biti-:** Türkçe kısmında iki kez geçer: 1. بتیدی *biti-di* (95/1; 109/1) Arapça karşılığı كتب "yazdı". 2. بتیتی *biti-t-ti* (109/1) Arapçası كَتَبَ "yazdırdı". Moğolca kısmında, بچبا *biçi-be* (161/1; 163/2) olarak iki kez geçmiş ve Arapça karşılıkları yine كتب "yazdı"dır. Bir kez de ismi fail olarak بچاچی *biçe-çi* "yazan, yazar" (163/2) şeklinde verilmiştir. Ayrıca "yazdı" anlamında بتیکا *bitik-be* (163/2) olarak geçmiştir. Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca *biçibe* "yazdı"; *biçik* "mektup Çağatayca *bitidi*; *bitik* (POPPE, 2009: 23) Modern Moğolcada *biçi-* "yazmak, kaydetmek" şeklinde anlamını korumaktadır (LESSING I, 2003: 162).
- 12. bol-:** Eserin Türkçe bölümünde bu kelime نابولدی *ne boldı* (66/1); نابولغای *ne bolğay* (66/2) بلدی *boldı* (92/1; 95/1); بلغی *bolğay*, بولر *bolur*, بُل *bol*, بلما *bolma*, بولماق *bolmaq* (82/2; 83/1; 100/2) gibi örneklerde tespit edilmiştir. Arapça karşılıkları كان; صار "ol-" manasındadır. Moğolca kısmında sadece "oldu" anlamında بولبا *bolba* (160/1) şeklinde görülmektedir. Şâmilü'l-Luğa'da kelimenin Türkçesi *ol-* ve Moğolcası *bol-* şeklindedir. Örneğin: صار الليل *ol-gece* "gece oldu", Türkçe karşılığı كيجه اولدی *gece oldı*, Moğolca karşılığı سوني بولبا *söni bolba* (KAÇALIN, 1997: 59). Mukaddimetü'l-Edeb'de Moğolca *bolba hon* "yıl oldu"; *bolba cimış* "üzüm olgunlaştı"; *bolba yama* "nesne olgunlaştı", Çağatayca karşılıkları: *tamam yıl; oldu üzüm; pişti béme* örneklerinde tespit edilmiştir (POPPE, 2009: 24). Bu kelime Günümüz Türkiye Türkçesinde *ol-* şeklinde devam ederken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1498) Modern Moğolca "olmak, gerçekleşmek, ortaya çıkmak" manasında *boloh* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 182).
- 13. bu:** İbnü Mühennâ Lügati'nin Türkçe bölümünde "buhar" anlamında بو *bu* (149/2) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı البخار "buhar" manasındadır. Moğolca kısmında, Arapça الضباب "sis, pus" kelimesinin Moğolca karşılığı بُوغ *buğ* (174/2) şeklinde verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça الضباب kelimesinin Türkçe karşılığı طمان *tuman* ve Moğolca karşılığı منان *manan* şeklinde yazılmıştır (GOLDEN, 2000: 68; 102; 141). Mukaddimetü'l-Edeb'de de Moğolca *manan* "sis, pus" kelimesinin Türkçe karşılığı *tuman* şeklindedir (POPPE 2009: 85).
- 14. buğday:** Eserin Türkçe kısmında beş kez geçmiştir. Birincisi, İbnü Mühenna'nın "ölü g sesi" diye adlandırdığı sese örnek olarak ve ikincisi "Ağaç ve Bitkiler" başlığı altında بوغدا *buğday* (64/1; 147/2) şeklinde vermiştir (Arapça karşılığı الحنطة). Üçüncüsü, "buğday aş" anlamında *buğday aş* (135/1) tamlamasında geçmiştir (Arapça karşılığı الحنطية). Dördüncüsü, بوغدا باشی *buğda başı* (148/1) tamlamasında görülmektedir (Arapça karşılığı السنبله). Ayrıca, "Burçlar" başlığı altında verilen örneklerin arasında بوغدا باشی *buğday başı* (149/2) şeklinde beşinci kez karşımıza çıkmaktadır (Arapça karşılığı السنبله). Eserin Moğolca kısmında ise bir kez "Hububat" örnekleri arasında بُوغدا *buğda* (177/1) olarak yer almaktadır. Rasûlid sözlüğünde kelimenin Türkçesi بوغدا *buğda* (GOLDEN, 2000: 151) ve بوغدا *buğday* şeklinde geçmiş; Moğolca karşılığı ise تريسون *taryasun* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 256). Şâmilü'l-Luğa'da, Arapça الحنطة kelimesinin Türkçe karşılığı بُغْدَاي *buğday* olup Moğolca karşılığı مثله "kelimenin aynısı" şeklinde yazılmıştır (KAÇALIN, 1997: 64). Mukaddimetü'l-Edeb'de de kelimenin Moğolcası ve Türkçesi *buğday* şeklinde verilmiştir (POPPE, 2009: 26). Bu kelime, Türkiye Türkçesinde *buğday* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK,

2005: 319). Modern Moğolcada ise, *būday* olarak “buğday” anlamında kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 210).

15. bürünçük: Bu kelime, eserin Türkçe kısmında *برنجک bürünçük* (123/2) şeklinde verilmiştir. Arapçası *المقتعة* “yüz örtüsü, peçe” manasındadır. Moğolca kısmında aynı anlamda *برنجک bürünçek* (179/1) olarak geçmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça *الشفة* “ince peçe veya kumaş” kelimesinin Türkçe karşılığı *برنجک bürünçük* şeklinde yazılmıştır (GOLDEN 2000: 146). Mukaddimetü'l-Edeb'de Moğolca *bürünçek ömüskebe tündü*, Çağatayca *bürünçek keydürdi anka* “ona duvak giydirdi” örneğinde görülmüştür (POPPE, 2009: 28). Türkiye Türkçesinde *bürümcük* “ham ipekten dokunmuş ince kumaş, ham ipekten yapılmış başörtüsü” anlamında yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 335). Modern Moğolcada, isim olarak *bürhêr* “kapak, örtü” ve fiil olarak *bürheh* “bürmek, bürünmek, üstünü örtmek, kaplamak” kelimeleri kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 242).

16. çeçek: Eserin Türkçe kısmında “Güzel Kokan Bitkiler” örnekleri arasında *جچاك çeçek* (148/1) şeklinde yer almaktadır. Moğolca kısmında “Ağaç, Bitki ve Meyveler” başlığı altında *جچاك çeçek* (176/2) şeklinde geçmektedir. Arapça karşılıkları *الورد* “çiçek” anlamındadır. Mukaddimetü'l-Edeb; Moğolca: *çéçegin üt*; Çağatayca: *çeçek kabı* “vazo, saksı”; Moğolca: *çéçeglebe modun*; Çağatayca: *çéçeklendi yıgaç* “ağaç çiçeklendi”; Moğolca: *çéçektü*, Çağatayca: *çéçeklik* “çiçekli”; Moğolca: *çéçektü bolba*; Çağatayca: *çéçeklik boldı* örneklerinde görülmüştür (POPPE, 2009: 37). Türkiye Türkçesinde *çiçek* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 431). Klasik Moğolcada *çeçeg* şeklindedir (ERSOY, 2012: 147). Modern Moğolcada ise *tsetseg* şeklinde “çiçek” anlamında kullanılır (LESSING I, 2003: 270).

17. çerig: Eserin Türkçe ve Moğolca kısmında *چريك çerik* şeklinde geçmiştir (120/2; 181/2). Türkçe kısmında kelimenin Arapça karşılığı *عسكر الحرب* “savaş askeri” anlamında; Moğolca kısmında ise kelimenin Arapçası *العسكر* “asker” olarak verilmiştir. Mukaddimetü'l-Edeb'de, Moğolca: *çerigi casaba kutkulduqayın tula*, Çağatayca: *çerik yasadılar sançışda* “savaşta asker düzenlediler”; Moğolca: *çerik éribe*; Çağatayca: *çerik tiledi* “çeri istedi”; Moğolca: *çerigun noyan*; Çağatayca: *çerik béki* “subay” örneklerinde geçmiştir (POPPE, 2009: 37). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında *شارى şeri* ve *سو sü* “asker” anlamında verilmiştir (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 18). Moğolcası kısmında ise, “ordu” anlamında *چريك çirik* şeklinde geçmiştir (POPPE, 1927: 1272). Bu kelime Modern Türkiye Türkçesinde “asker” anlamında *çeri* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 417). Klasik Moğolcada *çerig*, Modern Moğolcada *tsereg* “savaşçı, asker; ordu, askeri güç, askerler” manalarında kullanılmaktadır (ERSOY, 2012: 148).

18. çetük: Eserin Türkçe kısmında *چاتك çetük* (143/1) şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında da *چاتك çetük* (180/2) şeklinde verilmiştir. Kelimenin Arapça karşılıkları *السنور* “kedi” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça *السنور* kelimesinin Türkçe karşılığı *جتوك ve ماشوك çetük ve meşük* şeklinde verilmiş; Moğolca karşılığı ise *ميغو miğu* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 222). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında *ماچی meçi* ve *چاتك çetük* şeklinde verilmiş (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 13); Moğolca kısmında ise, *مانو* şeklinde yazılmış, ancak Poppe istinsah hatası oluşunu düşünerek *ميغو miğü* olarak düzeltilmiştir (POPPE, 1928: 70). Bu kelime, Anadolu ağızlarında “kedi yavrusu” anlamında yaşamaktadır (DERLEME III, 1993: 1152). Modern Moğolcada ise kedi anlamında *muur* ve *miğuy* kelimeleri kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 841, 864).

- 19. daquq:** Bu kelime eserin Türkçe kısmında “Küçük Kuşlar” başlığı altında دافوق *daquq* (144/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı الدجاج “tavuk” manasındadır. Bir de İbnü Mühennâ'nın eserde gösterdiği takvimde Arapça سنة الدجاج “tavuk yılı” kelimesinin Türkçe karşılığı تغوق بيلى *taguq yılı* (151/2) olarak gösterilmiştir. Eserin Moğolca kısmında ise sadece “Kuşlar” başlığı altında دقوق *daquq* (182/2) şeklinde verilmiş; Arapça karşılığı da الدجاج “tavuk” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça الدجاج kelimesinin Türkçe karşılığı دافوق *daquq* ve Moğolca karşılığı ise دقاون *daqaun* olarak verilmiştir (GOLDEN, 2000: 229). Şâmilü'l-Luğa'da, kelimenin Türkçesi طوق *tavuq*, Moğolcası da تَغَاقُو *tagaqu* şeklindedir (KAÇALIN, 1997: 58). Mukaddimetü'l-Edeb'de kelimenin Moğolcası *taki'ā*, Türkçe karşılığı *tawuq* şeklinde geçmiştir (POPPE, 2009: 143). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında دغق *dagıq* ve دَقُق *daquq* şeklinde geçmişken (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 12) Moğolca kısmında, ايرا تَغَاوْت *tağavut* ve ايرا تَغَاوْت *ere tağavut* örnekleri tespit edilmiştir (POPPE, 1927: 1269, 1262). Bu kelime günümüz Türkiye Türkçesinde *tavuk* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1923). Modern Moğolcada ise *tahia* “tavuk” anlamında kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1190).
- 20. damga:** Türkçe kısmında isim olarak iki kez تَمْغَا *tamğa* (121/1; 155/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılıkları, (121/1) الختم والعلامة “damga, nişan” ve (155/1) الداغ “kızgın bir demirle vurulan damga, nişan” anlamındadır. Türkiye Türkçesinde *damgalamak* şeklinde devam etmektedir. Moğolca kısmında da fiil olarak yine iki kez geçer: ki- “etmek, yapmak” fiili ile birlikte تَمْغَا كِبا *tamğa ki-ba* (160/2), Arapçası علم علامة “nişan bıraktı, damga yaptı” ve طَمْغَلَا با *tamğa-la-ba* (161/2), Arapçası كوى “dağladı, kızgın bir demirle damgaladı” anlamındadır. Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *tamğa*; Çağatayca: *mühür* “mühür” anlamındadır (POPPE, 2009: 142). Günümüz Türkiye Türkçesinde *damga* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 470). Modern Moğolcada *tamga* “damga, mühür; pul; dağlama demiri; (iskambilde) birli as” ve “damgalamak; mühürlemek; pullamak; dağlamak” anlamında *tamgalah* kelimesi mevcuttur (LESSING II, 2003: 1196).
- 21. demir:** Türkçe ve Moğolca arasında müşterek kelimelerden biri de *demir* kelimesidir. Bu kelime eserin Türkçe kısmında bu örneklerde geçmiştir: Meslek isimlerinin yapısı izah edilirken دَمْر *demür* > دمرجى *demürçi* (70/1) (Arapça karşılığı الحديد > الحداد); “Meslek İsimleri” başlığı örnekleri arasında تمرجى *temürçi* (127/2); “Demirci Aletleri ve Madenler” başlıkları altında تمر *temür* (131/2; 145/2) ve قورج تمر *kurç temür* “çelik” (131/2) (Arapça karşılığı القطب); “Burçlar” başlığı altında تمر قازق *temür kazıq* “kutup” (149/2) (Arapça karşılığı الفولاذ). Eserin Moğolca kısmında ise bu kelime دَمْر *demür* (179/2) (Arapça karşılığı الحديد), دَمْر *demür* “ok ya da mızrak ucu” (181/1) (Arapça karşılığı النصل), دمر جيدا *demür çida* “mızrak ucu” (181/1) (Arapça karşılığı السنن) ve دمرجى *demürçi* (182/2) (Arapça karşılığı الحداد) örneklerinde tespit edilmiştir. Rasûlid sözlüğünde, Arapça الحديد “demir” maddesinin Türkçe karşılığı دَمْر *demür*, Moğolca karşılığı تمر *temür* (GOLDEN, 2000: 304), Arapça النصل “ok ucu” kelimesinin Türkçe karşılığı اق تميري *ok temiri* (GOLDEN, 2000: 177) ve بىكام *paykam*; Moğolca karşılığı ise داميران *demiren* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 287). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *témür*; Çağatayca: *témür* (POPPE, 2009: 145). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında *temür* ve *demür* şeklinde (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 32, 45, 70); Moğolcası ise, *temür* olarak verilmiştir (POPPE, 1927: 1270). Türkiye Türkçesinde *demir* şeklinde yaşamakta olan bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 493), Modern Moğolcada “demir, metal” anlamında *tömör* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1235).

22. **er:** Türkçe kısmında ار *er* kelimesi 3 yerde geçmiştir (64/1; 115/1; 125/1). Arapça karşılıkları الرجل “adam, erkek kişi” manasındadır. Moğolca kısmında *ere* (169/1) şeklinde geçmiş olup Arapça karşılığı الذكر “erkek”. Şâmilü'l-Luğa adlı eserde de kelimenin Türkçesi ار *er*, Moğolcası اره *ere*'dir ve Arapça karşılığı الرجل “erkek kişi, adam” demektir (KAÇALİN, 1997: 63). Rasûlid Sözlüğü'nde de, kelimenin Türkçesi ار *er* Moğolcası ايره *ere* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 204). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *éere*; Çağatayca: *ér* “erkek, koca” (POPPE 2009: 52). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî adlı eserin Türkçe kısmında ار *er* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 105) ve Moğolca kısmında ise, ايره *ere* “adam”, ايرس *eres* “adamlar”, ايرتاغ *ere tağavut* kelimeleri bulunmaktadır (POPPE, 1927: 1062, 1262). Klasik Moğolcada er-e şeklinde olan bu kelime Modern Moğolcada *er* “erkek” anlamında kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 511).
23. **erük:** Eserin Türkçe kısmında ساروغ *saruğ erük* “kayısı” (149/1) tamlamasında (Arapça karşılığı المشمش), قاراروك *kara erük* “erik” (149/1) tamlamasında (Arapça karşılığı الاجاص) ve تولوك ار *tülüğ erük* “şeftali” (149/1) tamlamasında (Arapça karşılığı الخوخ) geçmiştir. Moğolca kısmında ise, sadece ار *erük* (176/2) “kayısı” anlamında bir kez verilmiş; Arapça karşılığı المشمش “kaysı” manasındadır. Arapça الاجاص “erik” kelimesinin Moğolca karşılığı da قاراييمش *kara yemiş* (176/2) olarak verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde, Arapça المشمش “kayısı” kelimesi için Türkçe *saru erük* ve Moğolca *şira erük*; Arapça الاجاص “erik” kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılıkları قاراروك *kara erük*; Arapça الخوخ “şeftali” ise, Türkçesi *şeftalu* ve Moğolcası *şeftali* şeklinde yazılmıştır (GOLDEN, 2000: 255). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça المشمش “kayısı” kelimesinin Türkçe karşılığı سارو ار *şaru erik* ve Moğolca karşılığı گویلسون *güilesün* 'dür. (KAÇALİN 1997: 61). Günümüz Türkiye Türkçesinde “erik” manasında *erik* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 644). Modern Moğolcada ise “kayısı” anlamında *güyls(en)* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 623).
24. **etmek:** Türkçe kısmında, “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında “ekmek” anlamında *etmek* (135/2) olarak geçmiş ve “Meslek İsimleri” başlığı altında *etmekçi* (128/1) şeklinde yer almıştır. Arapça karşılıkları الخبز “ekmek” ve الخباز “ekmekçi” anlamlarındadır. Eserin Moğolca kısmında “Yiyecek ve İçecekler” örnekleri arasında *etmek* (176/1) şeklinde verilmiştir. Rarûlid'in sözlüğünde Arapça نان (Farsça verilmiştir) kelimesinin Türkçe karşılığı اتمك *etmek* ve Moğolca karşılığı اوتمك *ötmetek* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 294). Şâmilü'l-Luğa'da, bu kelimenin Türkçe karşılığı اتمك *etmek* Moğolcası ise اوتومه *ötüme*'dir (KAÇALİN, 1997: 64). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *étmek*; Çağatayca: *étmek* (POPPE, 2009: 55). Bu kelime, Türkiye Türkçesinde *ekmek* şeklinde devam etmektedir (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 611). Modern Moğolca “ekmek” anlamında *talh-a(n)* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 1195).
25. **gök:** İbnü Mühenna Lügati'nin Türkçe kısmında üç örnekte saptanmıştır. Birincisi “gökyüzü, sema” anlamında چوك *gök* (149/1) (Arapça karşılığı السماء), ikincisi “galaksi” anlamında چوك يولى *gök yolu* (149/1) (Arapça karşılığı المجرة) ve üçüncüsü ise, “gökkuşağı” anlamında چوك ياي *gök yay* (149/1) (Arapça karşılığı قوس قزح) kelimesinde geçmektedir. Moğolca kısmında چوك *göge* (174/2) şeklinde verilmiştir. Arapça karşılığı السماء “gökyüzü” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça السما “gökyüzü, sema” kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılığı كوك *kök* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 198). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *köke*; Çağatayca: *kök* (POPPE, 2009: 79). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında “mavi; sema, gökyüzü” anlamında كوك *kök* şeklinde (POPPE 1928: 68); Moğolca kısmında ise “mavi” anlamında كوك *köke* olarak verilmiştir (TOPARLI, ÇÖĞEN-

Lİ, YANIK, 2000: 122). Günümüz Türkiye Türkçesinde “gökyüzü, sema, uzay, mavi renk, vs.” anlamında *gök* şeklinde yaşayan bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 772), Modern Moğolca “mavi, gök mavisi; yeşil; kül rengi, koyu, karanlık” manasında *höh* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 765).

26. gömlek: İbnü Mühennâ bu kelimeyi eserin Türkçe kısmında “Giysi Örtü ve Renkler” örnekleri arasında *گۆملەك* *gömleg* (136/1) şeklinde vermiştir. Arapça karşılığı *القميص* “gömlek” manasındadır. Eserin Moğolca kısmında, Arapça *القميص* kelimesinin karşılığını *گۆملىك* *gümlig* (178/2) olarak gösterilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça *القميص* kelimesin Türkçesi *könglek*, Moğolcası ise *çamça* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 298). Bu kelime, Türkiye Türkçesinde *gömlek* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 775). Modern Moğolcada “gömlek” anlamında *çamç* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 263).

27. igde: Ortak kelimelerden biri olan bu kelime, eserin Türkçe kısmında *يگدا* *yigde* (149/1) şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında, “Ağaç, Bitki ve Meyveler” örnekleri arasında *چگدا* *cigde* (176/2) şeklinde yer almaktadır. Arapça karşılığı *الغيرة* “igde” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde de kelimenin Türkçe karşılığı *يگدا* *yigde* ve Moğolca karşılığı *چگدا* *jigde* olarak verilmiştir (GOLDEN, 2000: 156; 256). Günümüz Türkiye Türkçesinde *igde* olarak kullanılmaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 939). Modern Moğolcada “içi açık renkli, kahve renkli kabuklu olup çok tatlı meyve veren ağaç” *cigd* olarak kullanılmaktadır (GÜL, 2016: 98).

28. kalkan: Bu kelime Türkçe olup Moğolcaya geçen kelimelerdendir (GÜL 2016: 194). Eserin Türkçe kısmında iki örnekte tespit edilmiştir. Birincisi “Silah ve Savaş Aletleri” başlığı altında *قلقان* *kalkān* (141/2) şeklinde geçmiş; Arapça karşılığı *الترس* “kalkan” manasındadır. İkincisi ise, “Meslek İsimleri” örnekleri arasında *قلقانچى* *kalkānçı* (127/2) şeklinde; Arapça karşılığı *التراس* “kalkancı” demektir. Eserin Moğolca kısmında ise sadece “Silah, At Aletleri, Sefer Araçları vs.” başlığı altında Arapça *الترس* kelimesinin Moğolca karşılığı *قالغان* *kalğan* (181/1) olarak verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde, Arapça *الترس* kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılığı *قلقان* *kalkān* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 288). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça *الجنّة* kelimesinin Türkçe karşılığı *قلقان قالغان* *kalkān* ve Moğolca karşılığı *قالغان* *kalğan* olarak yazılmıştır (KAÇALIN, 1997: 67). Mukaddimetü'l-Edeb'de de, Moğolca ve Türkçe *kalkān* şeklide verilmiştir (POPPE, 2009: 115). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'de ise, kelimenin Türkçesi *قلقان* *kalkān* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 17) ve Moğolcası *قالقان* *kalkān* olarak kaydedilmiştir (POPPE, 1928: 62). Günümüz Türkiye Türkçesinde *kalkan* şeklinde devam etmekte (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1047); Modern Moğolcada “kalkan, siper, koruyucu, perde; koruma, saklama” anlamında *halh* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1422).

29. kara kuş: İbnü Mühennâ Lügati'nin Türkçe kısmında *قراقوش* *kara kuş* (143/2) olarak “Kuşlar” başlığı altında verilmiştir. Arapça karşılığı *العقاب* “kartal” anlamındadır. Eserin Moğolca kısmında da, Türkçe kısmında olduğu gibi *قراقوش* *kara kuş* şeklinde göstermiş; ancak Arapça karşılığı *النسر* “akbaba, kerkes” anlamında verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça *العقاب* kelimesinin Türkçe karşılığı *قراقوش* *kara kuş*'tur. Ancak Moğolca karşılığı *بۈركۈت* *bürküüt* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 227). Modern Türkiye Türkçesinde *karakuş* “kartal türünden kuşlar” anlamında yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1078). Klasik Moğolcada *bürgüd*, Modern Moğolcada *bürged* “kartal, altın kartal” anlamında kullanılmaktadır (ERSOY, 2012: 146).

- 30. kara:** Bu kelime eserin Türkçe kısmında şu örneklerde tespit edilmiştir: قرا *kara* “kara, siyah” (Arapçası الاسود (137/2); قرا قاپ *kap kara* “kap kara” (Arapçası تشديد السواد (137/2); جم قرا *çim kara* “pek kara” (Arapçası خالص السواد (137/2); قرا صلی *kara saçlı* “karasaçlı” (Arapçası اسود الشعر (70/1); قرا ساج *kara saç* “kara saçlı” (Arapçası اسود الشعر (116/1); قرا کوز *kara köz* “kara gözlü” (Arapçası اسود العين (116/2); قرا باش *kara baş* “cariye ve odalık” (Arapçası السرية (121/2); قرا قوش *kara kıımız* “süt köpüğü” (Arapçası رغوة اللبن (132/2); قرا قوش *kara kuş* “kartal” (Arapçası العقاب (143/2); قرا جغای *karçığay* “doğan” (Arapçası البزاي (143/1); قرا بالچق *kara balçık* “lağam” (Arapçası الاسيان (145/2); قرا قُرشُن *kara kurşun* “kurşun” (Arapçası الاسرب (145/2); قرا او *kara ev* “keçe ev” (Arapçası الخرکاه (146/2); قرا اروک *kara erük* “erik” (Arapçası الاجاص (149/1). Eserin Moğolca kısmında bu örneklerde görülmüştür: قرا *kara* “kara, siyah” (Arapçası الاسود (179/2; 180/2); قرا يمش *kara yemiş* “erik” (Arapçası الاجاص (176/2); قرا قوش *kara kuş* “akbaba” (Arapçası النسر (182/1). Rasûlid sözlüğünde, Arapça اسود “kara, siyah” Türkçe قرا *kara* ve Moğolca قراچین *karabçin* (GOLDEN, 2000: 258); Arapça الادهم Türkçe قرا *kara* ve Moğolca قراچین موري *karakçin mori* “kara at”; Arapça العقاب Türkçe قرا قوش *kara kuş* Moğolca بركوت *bürküüt* “kartal”; Arapça الانجاص Türkçe قرا اروک *kara erük* Moğolca قرا اروک *kara erük* (GOLDEN, 2000: 227, 255) şeklinde geçmiştir. Şâmilü'l-Luğa sözlüğünde ise kara kelimesi iki örnekte görülmekte; birincisi, Arapça الاسود “kara, siyah” kelimesinin Türkçe karşılığı قرا *kara* ve Moğolca karşılığı قراچین *karakçin*; ikincisi, Arapça الخبا kelimesinin Türkçesi قرا *kara ev* ve Moğolcası ise, تيرمه *térme* şeklinde verilmiştir (KAÇALIN, 1997: 59, 64). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *kara*; Çağatayca: *kara* (POPPE, 2009: 116). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe ve Moğolca kısımlarında قرا *kara* şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı, الاسود, “siyah” anlamındadır (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 16, 44); (POPPE 1928: 62). Bu kelime Türkiye Türkçesinde *kara* şeklinde kullanılmaya devam ederken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1074) Modern Moğolcada “kara, siyah, koyu” anlamında *har* şeklinde yaşamaktadır (LEESING II, 1436).
- 31. karga:** Bu kelime eserin Türkçe ve Moğolca kısmında قراغا *karga* şeklinde geçer (143/2; 182/1). Arapça karşılıkları الغراب “karga” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça الغراب kelimesinin Türkçe karşılığı *karga* ve Moğolca karşılığı كريا *kerie* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 228). Günümüz Türkiye Türkçesinde *karga* şeklinde yaşamaya devam etmektedir (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1085). Modern Moğolca *herē* “karga; kuzgun” anlamında kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 730).
- 32. katun:** Eserin Türkçe kısmında “kadın, hanım, hatun” anlamında iki farklı kelime tespit edilmiştir. Birincisi التى *ilti* (125/1; 123/1), Arapça karşılığı الست; ikincisi de Moğolca ile müşterek olan قاتن *katun* (123/1), Arapça karşılığı خاتون şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında ise sadece قاتون *katun* (169/2) şekli vardır. Arapça karşılığı da الست “kadın, hatun, hanım” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça السيدة “hatun, hanım, kadın” kelimesinin Türkçe, Farsça karşılığı خاتون *hatun* ve Moğolca karşılığı ise قاتون *katun* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 202). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça السيدة kelimesinin Farsça karşılığı خاتون *hatun*, Türkçe karşılığı kadın ve Moğolca karşılığı قاتون *katuntai* şeklinde yazılmıştır (KAÇALIN, 1997: 63). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî adlı eserde Arapça الست “kadın” kelimesinin Türkçe karşılığı قاتون *katun* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 114); Moğolca kısmında ise قاتون *katun* ve خاتون *hatun* şeklinde geçmiştir (POPPE, 1928: 61). Günümüz Türkiye Türkçesinde *kadın* olarak yaşamaya devam eden bu kelime (TÜRKÇE

SÖZLÜK, 2005: 1027), Modern Moğolcada ise “bayan, kraliçe, prenses; karı, kadın, eş” anlamında *hatan* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1459).

- 33. kazan:** Eserin Türkçe kısmında “Ev Eşyaları” başlığı altında قازان *kazan* (138/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı da Türkçe الفزغان *el-kazgan* şeklindedir. İbnü Mühennâ eserin Moğolca kısmında, Arapça القدر “kazan, tencere” kelimesinin Moğolca karşılığını قزغن *kazgan* ve طُغَن *toğan* kelimelerini göstermiştir (177/2). Rasûlid sözlüğünde, Arapça القدر “tencere, kazan” kelimesinin Türkçe karşılığı قزغان *isiç*, *kazgan* ve Moğolca karşılığı ise توغان *toğan* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 278). Türkiye Türkçesinde *kazan* şeklinde devam etmektedir (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1121). Modern Moğolcada “tava, saplı tencere, kap” anlamlarında *togō* [=*togu(n)*] kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1260).
- 34. koç:** İbnü Mühennâ Lügati'nin Türkçe kısmında “koç” anlamında قوچقار *koçkar* (81/1) ve قوچ *koç* (141/1) kelimeleri geçmektedir. Arapça karşılığı الكيش şeklinde verilmiştir. Moğolca kısmında ise Arapça الحمل “kuzu, koç” kelimesinin Moğolca karşılığı قۇچا *kuça* (180/1) şeklinde gösterilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça كبش الغنم “koç” kelimesinin Türkçe karşılığı قوچقار *koçkar* ve Moğolca karşılığı قوچا *kuça* verilmiştir. Ayrıca, Arapça الحمل “kuzu, koç” kelimesinin Türkçesi قوزى *kuzı* ve Moğolcası قوروغان *kuriğan* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 217; 218). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça الكيش kelimesinin Moğolca karşılığı قۇچا *kuça* ve Türkçe karşılığı قوچ *koç*'tur (KAÇALİN, 1997: 68). Mukaddimetü'l-Edeb'de de, “koç” anlamında Moğolca *kuça* ve Türkçe *hoçkar* şeklinde verilmiştir (POPPE, 2009: 120). Günümüz Türkiye Türkçesinde *koç* şeklinde devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1193), Modern Moğolca “koç, kısırlaştırılmamış kuzu” anlamında *huts* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1511).
- 35. konuk:** İbnü Mühenna Lügati'nin Türkçe ve Moğolca kısmında قُنُق *konuk* (135/1; 173/2) şeklinde verilmiştir. Arapça karşılıkları da الضيف “misafir, konuk” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde, Arapça ضيف “konuk, misafir” kelimesinin Türkçe karşılığı قنوق *konuk* ve قنق *konak* şeklinde gösterilmiştir. Moğolcası ise قونا چاچی *kona çaçi* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 265). Bu kelime Klasik Moğolcada *konuça* şeklindedir (GÜL, 2016: 203). Günümüz Türkiye Türkçesinde *konuk* şeklinde devam ederken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1211) Modern Moğolcada “konuk, misafir” anlamında *zoçin* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1646).
- 36. koyun:** Bu kelime eserin Türkçe kısmında iki kez geçmiştir. Birincisi, “Koyun ve Keçi” başlığı örnekleri arasında قوي *koy* ve قوين *koyın* (141/1) şeklinde yer alır. Arapça karşılığı الغنم “koyun” manasındadır. İkincisi de, İbnü Mühennâ'nın gösterdiği Türklerin on iki hayvanlı takviminde قوين يىلى *koyın yılı* (151/1) örneğinde geçmiştir. Arapça karşılığı سنة الغنم “koyun yılı” şeklindedir. İbnü Mühennâ Lügati'nin Moğolca kısmında قوين *koyın* (Arapça karşılığı الغنم “koyun”) ve قوني *koni* (Arapça karşılığı النعجة “dişi koyun”) şeklinde “Hayvan, Canavar ve Böcekler” başlığı altında gösterilmiştir (180/1). Rasûlid sözlüğünde Arapça الغنم kelimesinin Türkçe karşılığı قوين يىل *koyın yıl* Moğolca karşılığı da قونين هون *konin hon* şeklinde yazılmıştır (GOLDEN, 2000: 221). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça الغنم “koyun” kelimesinin Türkçesi قوين *koyın* Moğolcası da قونين *konin* şeklinde verilmiş (KAÇALİN, 1997: 58); bir de Arapça الشاة “dişi koyun” anlamındaki kelimenin Türkçe ve Moğolca karşılıkları *koyın* ve *konin* olarak gösterilmiştir (KAÇALİN, 1997: 68). Mukaddimetü'l-Edeb'de: Moğolca: *konin*; Çağatayca: *koy* (POPPE, 2009: 121). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'de kelimenin Türkçesi *koyun* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000:) ve Moğolcası *koy* şeklinde

verilmiştir (POPPE, 1928: 65). Bu kelime günümüz Türkiye Türkçesinde *koyun* (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1225) ve Modern Moğolcada *honi*, *honin* şeklinde yaşamaya devam etmektedir (GÜL, 2016: 203).

- 37. közgülü:** Türkçe kısmının “Ev Eşyaları” başlığı altında كوزگۆ *közgü* (138/1) şeklinde yer almıştır. Moğolca kısmında, “Ev Eşyaları, Örtü ve Aletler” başlığı örnekleri arasında گۆزگۆ *gözgü* (178/1) olarak geçmiştir. Kelimenin Arapça karşılığı المرأة “ayna” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça المرأة “ayna” kelimesinin Türkçe karşılığı كوزگۆ *közgü* olarak verilmiş; Moğolca karşılığı ise, تولى *toli* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 284). Şâmilü'l-Luğa'da da kelimenin Türkçesi گۆزگۆ *gözgü* ve Moğolcası تولى *toli* şeklinde verilmiştir (KAÇALIN, 1997: 66). Modern Moğolcada da *toli*, *tolin* şeklinde “ayna, metal tabaka, levha” anlamlarında kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1267).
- 38. kuru üzüm:** İbnü Mühennâ Lügati'nin Türkçe kısmında قورو اُزُم *kuru üzüm* (148/2) şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında قُرو اُزُم *kuru üzüm* (176/2) olarak yazılmıştır. Arapça karşılıkları الزبيب “kuru üzüm” anlamındadır. Türkiye Türkçesinde *kuru üzüm* şeklinde devam eden bu tamlama (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1267) Modern Moğolcada “kuru üzüm” için *hataasan üzem* tamlaması kullanılmaktadır (GÜL, 2016: 213).
- 39. kurut:** Eserin Türkçe kısmında, قوروت *kurut* (136/1) şeklinde geçen bu kelime, Moğolca kısmında قُرُد *kurud* (176/1) olarak tespit edilmiştir. Kelimenin Arapça karşılığı المصل “keş” manasındadır. Türkçeden Moğolcaya ödünçlenen kelimelerdendir. Türkiye halk ağızlarında *kurut* “kurutulmuş süt ürünü” anlamında kullanılmaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1266). Klasik Moğolcada *kuruid* şeklindedir. Modern Moğolcada “kurut” anlamında *huruid* şeklinde yaşamaktadır (GÜL, 2016: 214).
- 40. künci:** Bu kelime, eserin sadece Türkçe ve Moğolca kısımlarında değil, Farsça kısmında da yer almaktadır. Türkçe kısmında iki yerde tespit edilmiştir. Birincisi “Tohumlar” başlığı örnekleri arasında كنجى *künce* (148/1) şeklinde verilmiş; Arapça karşılığı السمسم “susam” anlamındadır. İkinci ise “Yiyecek ve İçecekler” başlığı altında كنجيد ياغ *künçid yağ* (135/2) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı ise الشيرج “susam yağı” manasındadır. Eserin Moğolca kısmında ise, “Hububat” başlığı altında Arapça السمسم kelimesinin Moğolca karşılığı olarak كنجيد *künçid* (177/1) şeklinde yer almaktadır. Ayrıca, eserin Farsça bölümünde “susam” anlamında كنج *konced* (44/2) kelimesi bulunmaktadır. Mukaddimetü'l-Edeb'de, Moğolca ve Çağatayca *künçid* “susam” anlamındadır (POPPE 2009: 82). Bu kelime günümüz Türkiye halk ağzında “susam tanesi, susam” anlamında *küncü* (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1284) ve Anadolu ağızlarında *kündüç*; *küncüt*; *künce* şeklinde yaşamaya devam derken (DERLEME VIII, 1993: 3036; 3037), Modern Moğolcada ise “susam” anlamında *günjid* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 625).
- 41. mercimek:** Eserin Türkçe ve Moğolca kısımlarında geçen ortak kelimelerdendir. Farsça *merdumak* kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Günümüz Farsçada, مرجمك *marjumak* olarak kullanılmaktadır (STEINGASS, 1963: 1211). Türkçe kısmında, “Ağaç ve Bitkiler” örnekleri altında مرجمك *mercümeğ* (148/1) şeklindedir. Moğolca kısmında ise “Hububat” başlığı altında مرجمك *marcimağ* (177/1) şeklinde yazılmaktadır. Kelimenin Arapça karşılığı العدس “mercimek” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde, kelimenin Türkçesi مرجمى *merjümeğ* (GOLDEN, 2000: 111) ve برچق *burçak* şeklinde geçmektedir (GOLDEN, 2000: 151). Türkiye Türkçesinde *mercimek* olarak devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1372), Modern

Moğolcada “mercimek” anlamında *sebeg-seveg* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 1054).

- 42. oçağ:** İbnü Mühennâ Lügati'nin Türkçe kısmında, “Ev Eşyaları” başlığı altında اوجاق *oçağ* (138/2) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı المجرمة “ocak, mangal” anlamındadır. Eserin Moğolca kısmında ise, “Ev Eşyaları, Örtü ve Aletler” başlığı altındaki örnekler arasında اوجع *oçağ* (177/2) şeklinde bulunmaktadır. Arapça karşılığı “ocak, mangal” anlamında الكانون şeklindedir. Rasûlid sözlüğünde, Arapça الكانون kelimesinin Türkçe karşılığı اوجع *oçağ* (GOLDEN, 2000: 151) ve اوجق *oçağ* şeklinde verilmiştir. Moğolcası da قلامتا *kolamta* olarak geçmiştir (GOLDEN, 2000: 278). Şâmilü'l-Luğa'da, kelimenin Türkçe karşılığı اوجاق *oçağ* şeklinde yazılmış; Moğolcası قولمنا *kolumna* şeklindedir (KAÇALIN, 1997: 60). Mukaddimetü'l-Edeb'de kelimenin Moğolca ve Çağatayca karşılığı *oçağ* şeklindedir (POPPE 2009: 100). Bu kelime, günümüz Türkiye Türkçesinde *ocak* şeklinde yaşamaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1488). Modern Moğolcada ise, *golomt* kelimesi “çadırın ocağı, ocak; çadırın orta yeri; kalıt, miras; merkez, ortalık, odak” anlamlarında kullanılmaktadır (LESSING I, 573).
- 43. ortak:** Müşterek kelimelerden biri olan bu kelime, eserin Türkçe kısmının “Toplum Sınıfları” örnekleri arasında اورتاق *ortak* (120/1) şeklinde geçmiştir. Moğolca kısmında ise, “Akrahalık Adları” başlığı altında اورتاق *ortak* (173/2) şeklinde yazılmıştır. Kelimenin Arapça karşılığı الشريك olup “ortak” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde kelimenin Türkçe ve Moğolca karşılığı اورتاق *ortak* olarak verilmiştir (GOLDEN, 2000: 234). Mukaddimetü'l-Edeb'de kelimenin Moğolca ve Çağataycası *ortak* şeklindedir (POPPE, 2009: 104).
- 44. ot:** Eserin Türkçe kısmında fiil olarak iki kez geçmiştir: اتلادی *otladı* (90/2), اوتلادی *otladı* (92/2) şeklinde; Arapça karşılığı طب وعالج ve داوى “tedavi etti” anlamındadır. Bir de meslek ismi olarak, Türkçe ve Moğolca kısımlarında Arapça الطبيب “hekim, doktor” kelimesinin Türkçe karşılığı اوتاجى *otaçı* (129/1) ve Moğolca karşılığı اوطاجى *otaçı* (182/2) şeklinde verilmiştir. Mukaddimetü'l-Edeb'de de, “hekim” anlamında Moğolca *otaçı* ve Çağatayca karşılığı *otacı*'dir. Ayrıca “hekim oldu” manasında Çağatayca *otacı boldı*, Moğolcası ise *otaçı bolba* olarak gösterilmiştir (POPPE, 2009: 104). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî adlı eserin Türkçe kısmında, Arapça الدواء “ilaç” ve الطبيب “doktor, tabip” kelimelerinin Türkçe karşılıkları اوط *ot* ve اوطاجى *otaçı* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 131); Moğolca kısmında ise امى *em* ve امجى *emci* kelimeleri bulunmaktadır (POPPE, 1927: 1015). Günümüz Türkiye halk ağzında *otacı* “hekim” anlamında korunmaktadır (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1518). Modern Moğolcada “hekim, doktor, şifalı otlarla hasta tedavi eden” anlamında *otoç* şeklinde yaşamaya devam etmektedir (LESSING II, 2003: 976).
- 45. öküz:** Eserin Türkçe kısmında iki kez geçmiştir. Birincisi, yazar Türkçede küçültme ekin-den bahsederken اكرجج *öküzçüğü* örneğini gösterir. Arapça karşılığı الثور “küçük öküz” anlamındadır (69/1). İkincisi de hayvanları tasnif ederken “Koyun ve Keçi” başlığı altında اكرجج *öküz* kelimesini vermiştir. Arapçası الثور “öküz” anlamındadır (141/1). Moğolca kısmında ise, sadece “Hayvan, Canavar ve Böcekler” başlığı altında “inek, sığır” anlamında اكرجج *ügüz* (180/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı البقر şeklindedir. Rasûlid sözlüğünde, Arapça الثور “öküz” Türkçe اكرجج *öküz* Moğolca بوقا *boqa*; Arapça البقر “inek, sığır” Türkçe صغىر *sıgır*, Moğolcası انجتو *üker*; Arapça وهو الحرث وهو الصادق “çiftçilik öküzü” Türkçe چفت اكرجج *çift öküz*, Moğolca انجتو *anjatu* şeklinde gösterilmiştir (GOLDEN, 2000: 217). Şâmilü'l-Luğa'da Arapça الثور kelimesinin Türkçe karşılığı صغىر *sıgır* ve Moğolca karşılığı هوكز *hüker* şeklinde ve-

rilmiştir (KAÇALIN, 1997: 58). Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca: *üker*; Çağatayca: *sığır* (POPPE, 2009: 163). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında, *öküz* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 131); Moğolca kısmında ise, *hüker* şeklindedir (POPPE, 1928: 76). Türkiye Türkçesinde *öküz* şeklinde yaşamaya devam bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1535) Modern Moğolcada *üher* “öküz, sığır cinsinden hayvan, inek; iri, büyük; Zodyak ya da burçlar kuşağının on iki hayvanından ikincisi” anlamında kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1547).

46. pars: Bu kelime eserin Türkçe kısmında İbnü Mühenna'nın gösterdiği Türklerin on iki hayvan takviminde *بارس ييلي pars yılı* (151/1) şeklinde görülmektedir. Arapça karşılığı *سنة النمر* “kaplan yılı” anlamındadır. Moğolca kısmında ise, “Hayvan, Canavar ve Böcekler” başlığı altında *بارس bars* (180/1) şeklinde yer almaktadır. Arapça karşılığı *النمر* “kaplan” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça *النمر* “kaplan” kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılığı *قبلان kaplan* şeklinde verilmiş; ancak Arapça *الفهد* “pars” kelimesinin Moğolca karşılığı *بارس bars* ve Türkçe karşılığı *اسري esri* olarak gösterilmiştir (GOLDEN, 2000: 220, 221). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî adlı eserin Türkçe kısmında *بارس bars*, Arapça karşılığı *الفهد* “pars” manasında (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 92); Moğolca kısmında da *بارس bars* şeklinde gösterilmiştir (POPPE, 1927: 1065).

47. sahal: Bu kelime, eserin Türkçe kısmında “İnsan Organları” başlığın altında *سَقَال sahal* (117/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı, *اللحية* “sakal” demektir. Eserin aynı sayfasında *سَقَالُ sahalug* (117/1) ve *سَقَالُ سِيز sahalısız* (117A,11) kelimeleri de vardır. *sahalug* kelimesinin Arapça karşılığı *بلحيه* “sakallı” ve *ساخالسيز* “sakalsız, köse” manasındadır. Aynı kısmın 124/1 numaralı sayfasında *في الاسماء المتضاده مقفاه* “Zıt Anlamlı İsimler” başlığın altında Arapça *الامرء* “köse” anlamındaki kelimenin Türkçe karşılığı *سَقَال سِيز sahalısız* (124/1) ve kelimenin karşıtı Arapça *الملتحي* “sakallı, sakal bırakan” olarak verilmiş; Türkçe karşılığı da *سَقَالُ sahalug* (124/1) şeklindedir. Ayrıca, geçmiş zaman fiiller arasında fiil olarak *سَقَالُ لَادِي sahalladı* (87/1) örneği de vardır. Arapça karşılığı *التحي* “sakal bıraktı, sakallı oldu” manasında verilmiştir. Eserin Moğolca kısmında *في ذكر اعضاء الانسان* “İnsan Organ Adları” başlığı altında *اصقَل sahal* (172/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı *اللحية* “sakal” demektir. Bunun dışında, *في ذكر الاسماء واضدادها* “İsimler ve Zıt Anlamları” başlığı altında Arapça *الحياتي* “sakallı, uzun sakallı” anlamında olan kelimenin Moğolcası *ايكاصقلنو ike sahalı* (171/1) verilmiş; kelimenin karşıtı ise *اچكين صقل üçüken sahal* şeklindedir. Arapça karşılığı ise, *الكوسج* “köse, sakalsız” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde ve Şâmilü'l-Luğa'da kelimenin Moğolcası ve Türkçesi *سَقَال sahal* olarak geçer (GOLDEN, 2000: 205), (KAÇALIN 1997: 61). Arapça *الملتحي* “sakallı” kelimesinin Türkçe karşılığı *سَقَال sahalı* Moğolcası da *سَقَالُ sahalı* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 272). Mukaddimetü'l-Edeb'de kelimenin Moğolcası ve Çağataycası *sahal* olarak geçmiştir (POPPE 2009: 129). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında *سَقَال sahal*; *سَقَالُ لُو sahalı*; *سَقَالُ سِيز sahalısız* örnekleri bulunmakta (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 27, 35, 72); Moğolca kısmında da *سَقَال sahal* “sakal” ve *هرولون سَقَال hurulun sahal* “bıyık” örnekleri yer almaktadır (POPPE, 1928: 58). Türkiye Türkçesinde *sahal*, *sakalsız* ve *sakallı* şeklinde devam eden bu kelimeler (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1684) Modern Moğolcada *sahal* “sakal, başak kılçığı, kök lifleri” ve *sahaltay* “sakallı, favorili” olarak yaşamaktadırlar (LESSING II, 2003: 1052).

48. sög- Türkçe kısmında *سوكدى sög-di* olarak iki kez (90/2, 92/1) geçmiştir. Ayrıca, Arapça *الصوتية* “sövüş” anlamında *سَوْدِي* (155/1) kelimesi de mevcuttur. Moğolca kısmında ise *صوكيا söge-be* (160/1) şeklinde “sövdü” anlamında tespit edilmiştir. Arapça karşılıkları *سَمَّ* ve *نَمَّ*

olarak verilmiştir. Rasûlid sözlüğünde Arapça اشتم kelimesinin Türkçe karşılığı سوكغل *sög gil* şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 73). Mukaddimetü'l-Edeb'de “sövünç” anlamında Moğolca *sög[e]l* ve *sög[ē]r*, Çağatayca ise *sögünç* kelimeleri bulunmaktadır (POPPE, 2009: 133). Modern Türkiye Türkçesinde *söv-* olarak yaşamaya devam ederken (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1801), Modern Moğolcada “sövmek” anlamında *zühheh* şeklinde kullanılmaktadır (GÜL, 2016: 226).

49. tağrı: Türkçe kısmında تنكري *teğri* (114/2) şeklinde olup Moğolca kısmında تنغري *tağri* (157/1) olarak verilmiştir. Kelimelerin Arapça karşılıkları الله تعالى “Allah Teâla” olarak gösterilmiştir. Ayrıca, eserin Moğolca kısmında دنغ تنكري *tağri donğ* “gök gürültüsü” (174/2) ve چاکمی تنكري *tağri çakimuy* “yıldırım” (174/2) örneklerinde de görülmektedir. Şâmilü'l-Luğa'da Arapça الله “Allah, tanrı” kelimesinin Türkçe ve Moğolca karşılığı تنكري *teğri* şeklinde geçmiştir (KAÇALIN, 1997: 59). Rasûlid sözlüğünde kelimenin Türkçe karşılığı تنغري *tağri* ve Moğolca karşılığı ise تنكري *tengri* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 198). Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca: *təngri*; Çağatayca: *teğri* (POPPE, 2009: 145). Türkiye Türkçesinde *tanrı* olarak devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 1902) günümüz Moğolcada *tenger* “tanrı, gökyüzü, ilah, hava” şeklinde yaşamaktadır (LESSING II, 2003: 1239).

50. teğirmen: Türkçe kısmında “Meslek İsimleri” başlığı altında تکرمانچی *teğirmençi* (128/1) olarak geçmiştir. Arapça karşılığı الرحاوي “değirmenci” anlamındadır. Moğolca kısmında دکرما *değirme* (177/1) şeklinde “Ev Eşyaları, Örtü ve Âletler” örnekleri arasında yer almaktadır. Arapça karşılığı الرحا “değirmen” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça رحا الرحا “değirmen, su değirmeni” kelimesinin Türkçe karşılığı تکرمن *teğirmen*; اکرمان *egirmen*; Moğolca karşılığı تیرمان *tèrmen* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 147, 246). Mukaddimetü'l-Edeb'de, bu kelimenin Moğolcası ve Türkçesi *teğirmen* şeklinde geçmiştir (POPPE, 2009: 144, 145). Bu kelime günümüz Türkiye Türkçesinde *değirmen* olarak devam etmektedir (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 484). Modern Moğolca ise “değirmen” manasında *terem* kelimesi kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1225).

51. torum: Eserin Türkçe kısmında iki kez geçmiştir. Birincisi, İbnü Mühennâ Türklerin “ت” ve “ط” seslerinin aynı kelimelerde kullandıklarını izah ederken, طورم *torum*; تورم *torum* (65/2) örneğini göstermiştir. Arapça karşılığını الفصيل “deve yavrusu, torum” anlamındadır. İkincisi ise, “deve” ile ilgili kelimelerin arasında تورم *torum* (140/2) kelimesi yer almıştır (Arapça karşılığı الحق “deve yavrusu, torum”). Eserin Moğolca kısmında da Arapça الفصيل “deve yavrusu, torum” kelimesinin Moğolca karşılığı طُرم *torum* (180/1) şeklindedir. Rasûlid sözlüğünde Arapça الفصيل kelimesinin Türkçe karşılığı كوشك *köşek* ve Moğolca karşılığı بوتغان *botagan* şeklinde geçmiştir (GOLDEN, 2000: 2017). Ayrıca, kelimenin Türkçe karşılığı بوطه *bota* olarak da verilmiştir (GOLDEN, 2000: 166). Mukaddimetü'l-Edeb'de kelimenin Moğolcası *botagan* Türkçe karşılığı da *bota* olarak geçmiştir (POPPE, 2009: 25). Bu kelime Türkiye halk ağzında *torum*, *dorum* “deve yavrusu” anlamında kullanılmaya devam etmekte (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 562; 1998); Modern Moğolcada da *torum* “dorum, iki yaşındaki genç deve” anlamında yaşamaktadır (LESSING II, 2003: 1277).

52. toturğan: Eserin Türkçe kısmında “Ağaç ve Bitkiler” başlığı altında تترغان *toturğan* (148/1) şeklinde yer almıştır. Moğolca kısmında ise, “Hububat” örnekleri arasında طُطرغان *tuțurğan* (177/1) olarak yazılmıştır. Arapça karşılığı الارز “pirinç” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde, Arapça الارز kelimesinin Türkçe karşılığı iki kez verilmiş; birincisinde, بيرغن *birğun*, ikincisinde ise kelimenin Türkçesi ve Moğolcası تترقان *tuțurқан* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 151;

- 256). Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca ve Çağatayca: *tuṭurğan* (POPPE, 2009: 150). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'de Türkçe طوطرغان *tuṭurğan* ve Moğolca تترغان *tuturğan* şeklinde geçmiştir (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 11); (POPPE, 1928: 1268). Günümüz Türkiye Türkçesinde, bu kelimenin yerine *pirinç* kelimesi kullanılmaktayken, Modern Moğolcada “pirinç” manasında *tutraga* şeklinde yaşamaktadır (LESSING II, 2003: 1306).
- 53. ürk-:** Türkçe kısmında “kökleri üç sestten oluşan mastarlar” örnekleri arasında اركمك *ürkmek* (102/1) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı النفر “ürküp uzaklaşmak” anlamındadır. Moğolca kısmında ise, geçmiş zaman fiili olarak اركبا *ürgübe* (158/2) şeklinde verilmiştir. Arapça karşılığı حقل “ürktü, korktu” anlamındadır. Modern Türkiye Türkçesinde “bir şeyden korkup sıçramak, tevahhuş etmek” anlamında *ürk-* olarak yaşayan bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 2060), Modern Moğolcada “ürkmek, korkmak, ürkütülmek, korkutulmak” anlamında *ürgeh* şeklinde kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1562).
- 54. üzüm:** Türkçe kısmında “Yeryüzü Bitkileri” örnekleri arasında verilmiştir اوزوم *üzüm* (148/2). Moğolca kısmında ise “Ağaç, Bitki ve Meyveler” başlığı altında ازم *üzüm* (176/2) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılıkları العنب “üzüm” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde Arapça العنب الزبيب “kuru üzüm” kelimesinin Türkçe karşılığı *üzüm* olarak “üzüm, kuru üzüm” manasında verilmiş; Moğolca karşılığı ise “üzüm” manasındadır (GOLDEN, 2000: 255). Türkiye Türkçesinde *üzüm* şeklinde yaşamaya devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK 2005: 2070) Modern Moğolcada *üzem* şeklinde “üzüm, kuru üzüm, kuş üzümü” manasında kullanılmaktadır (LESSING II, 2003: 1571).
- 55. yağı:** Eserin Türkçe kısmının 120/1 numaralı sayfada isim olarak ياغى *yağı* şeklinde geçmiştir. Aynı bölümün 125/2 numaralı sayfasında yine isim olarak *sevgü* “dost, arkadaşı” kelimesinin karşıtı olarak ياغى *yağı* verilmiştir. Arapça karşılıkları العدو “düşman” anlamındadır. Ayrıca, fiil olarak لادى ياغى *yağıla-dı* (93/1) şekli de vardır. Arapça karşılığı عادى “düşman oldu”dur. Moğolca kısmında Arapça العدو “düşman” (170/1) kelimesinin Moğolca karşılığı ياغى *yağı* ve yanında da دايى *dayn* kelimesi eklenmiştir. Bülent GÜL, İbnü Mühennâ kelimesinin anlaşılması için Türkçesini (*yağı*) göstermiş olabilir diye tahminde bulunmuştur (GÜL, 2016: 255). Ancak esere bakıldığında İbnü Mühennâ genelde kelimelerin asıl anlamlarını tablonun içinde, eş anlamlarını ya da açıklamalarını tablonun dışında gösterir. ‘yağı’ kelimesi de tablo içinde gösterilen kelimelerden biridir. Dolayısıyla, bu kelime eserin yazıldığı bölgede yaşayan Moğolların diline geçmiş olması imkânsız değildir. Rasûlid sözlüğünde Arapça العدو “düşman” kelimesinin Moğolca karşılığı دايسون *daisun*, Türkçesi ise خصم *hasm* (Ar.) şeklinde verilmiştir (GOLDEN, 2000: 234). Modern Moğolcada *dayn* “düşmanlık, muharebe, savaş, husumet” ve *daysun*, *daysan* “düşman, hasım, muhalif, karşı, tehdit, gözdağı” manalarında kullanılmaktadır (LESSING I, 2003: 354).
- 56. yar-:** İbnü Mühenna Lügati'nin Türkçe kısmında “geçmiş zaman fiillerinin” örnekleri arasında ياردى *yardı* (92/1) olarak geçmiştir. Arapça karşılığı شق “yardı, yırttı” anlamındadır. Moğolca kısmında ise, yine geçmiş zaman fiil olarak يربا *yarba* (161/1) şeklinde verilmiştir. Arapça karşılığı فزع “yardı, böldü, ayırdı” manasındadır. Rasûlid sözlüğünde, Arapça اشقق “yar, yırt” anlamında يرغل *yarğıl* olarak verilmiştir (GOLDEN, 2000: 73). Günümüz Türkiye Türkçesinde “uzunlamasına bölüp ayırmak” anlamında *yar-* şeklinde devam eden bu kelime (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 2139) Modern Moğolcada “maruz bırakmak, karşı karşıya ge-

tirmek, genişçe açmak, kesmek veya çizmek; biçmek, çentmek, sırtını çizmek” anlamında *yarah* şeklinde yaşamaktadır (LESSING I, 2003: 659).

57. yürek: Eserin Türkçe kısmında يوراك *yürek* şeklinde geçmiştir (118/1). Moğolca kısmında ise, جوركا *çürüke* (172/2) şeklinde geçmiştir. Arapça karşılığı القلب “kalp, yürek” anlamındadır. Rasûlid sözlüğünde, kelimenin Türkçesi يركى *canavarlar yüregi*, Moğolcası جوركه *cirüke* şeklindedir (GOLDEN, 2000: 225). Şâmilü'l-Luğa adlı eserde, Arapça القلب kelimesinin Türkçe karşılığı گونل *gönül* ve Moğolca karşılığı ise دوران *durân* olarak verilmiştir (KAÇALIN, 1997: 62).). Mukaddimetü'l-Edeb'de, kelimenin Moğolcası *cürüken* ve Çağatayca karşılığı *yürek* şeklindedir (POOPE 2009: 35). Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî'nin Türkçe kısmında يورك *yürek* ve گونل *könül* (TOPARLI, ÇÖĞENLİ, YANIK, 2000: 29) ve Moğolca kısmında جوركه *cürke* ve دوران *duran* şeklinde verilmiştir (POPPE, 1927: 1278) (POPPE 1928: 55). Modern Türkiye Türkçesinde *yürek* “kalp, bir kimsenin ruhsal yönü, gönül...” anlamında yaşamaya devam etmektedir (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2005: 2208). Modern Moğolcada ise, “kalp, yürek” anlamında *zürh* kelimesi kullanılmaktadır (GÜL, 2016:102).

Sonuç

13. yüzyılın ikinci yarısında İbnü Mühenna tarafından kaleme alınan Kitabu Hilyetü'l-İnsan ve Halbetü'l-Lisan adlı eserin Türkçe ve Moğolca bölümünde 57 müşterek kelime tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kelimeler, Şâmilü'l-Luğa, The king's Dictionary, Mukaddimetü'l-Edeb Kitâb-ı ve Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî adlı eserlerle karşılaştırılmıştır. Bu ortak kelimelerin 6'sı fiil ve geriye kalan 51 kelime isim şeklindedir. Sadece İbnü Mühenna Lügati'nde ortak olarak; *konuk* : *konuk* , *yağı* : *yağı*, *öküz* : *ügüz*, *biti-di* : *bitik-be*, *oçak* : *oçag*, *kazan* : *kazgan*, *közü* : *gözgü*, *gömlek* : *gümlig*, *çetük* : *çetük*, *bu* : *buğ*, *armut* : *armut*, *torum* : *torum* kelimeleri tespit edilmiştir. Bu durum da İbnü Mühenna Lügati'nin yazıldığı bölgede konuşulan Türkçe ve Moğolca arasında farklı kelime alışverişinin gerçekleştiğinin bir kanıtıdır. Bu kelimelerin 46'sı günümüz Türkçesinde, 40'ı ise Modern Moğolcada halen kullanılmaktadır. Kimi kelimeler ses değişimine uğrarken kimilerinde her hangi bir değişim söz konusu olmayıp eski şekliyle varlığını devam ettirmektedir. İncelediğimiz bu kelimelerin dışında, diğer eserlerle ortak olan kelimeler de vardır. Ancak İbnü Mühenna Lügati'nin Türkçe ve Moğolca kısmında ortak olmadığından çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

KAYNAKLAR

- Aljasımı, Sawash Muslihedin Abdulmajeed (2016), İbnü Mühennâ Lügati (Kitâb Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân) (Metin-Dil Özellikleri-Dizin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir.
- Ebû'l-Fazl Cemâle'd-DİN Aḥmed B. Muḥammed B. Mühennâ El-Ḥilli El-Ḥüseynî El-'Ubeydîli (2016), Hilyetü'l-İnsân ve Halbetü'l-Lisân. Tıpkıbasım, TDK Yayınları, Ankara.
- Ersoy, Feyzi (2012), Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Golden, B. Peter (Ed.) (2000), The King's Dictionary, The Rasulid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and A/ongo/, Leiden-Boston-Koln: Brill.
- Gül, B. (2016), Moğolca İbnü Mühennâ Lügati, Dil Araştırmaları 10, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

- Hacıyev, Tofiq (2008), Seyid Əhməd Cəmaləddin ibn Mühənnə. Hilyətül-İnsan və Həlbətül-Lisan, Bakı Slavyan Universiteti, "Kitap aləmi" Neşriyyat-Poliqrafya Merkezi, Bakı.
- Kaçalın, Mustafa (1997), "Hüseynoğlu Hasan'ın Dört Dilli Sözlüğü: Şamilü'l-Luğa", Türk Dilleri Araştırmaları 7, s. 55-122, İstanbul.
- Kaymaz, Zeki (2013), "İbni Mühennâ Lügati'ndeki Bazı Kelimeler Hakkında", Astana- Turkic Academy, Altaistics and Turkology, International Scientific-Cultural Journal for Philological, Historical and Art Studies, 3, p. 6-29, Kazakistan.
- (2015), "Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühennâ Lügati'nin Yeri", Elazığ, VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, Elazığ.
- Kilisli, R. B. (1338-1340), Kitab Hilyetü'l-İnsan ve Helbetü'l-Lisan, Yahut İbn Mühennâ Lügati, Farsî, Türkçe, Moğolca, Matba'a-i 'Amire, İstanbul.
- Lessing F. D. (2003), Moğolca Türkçe Sözlük 2 O-C (Z) (Çev., Günay KARAAĞAÇ), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- (2003), Moğolca Türkçe Sözlük 1 A-N, (Çev., Günay KARAAĞAÇ), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Meliorskiy, P. M. (1900), Arab' filolog' o turetskom' Yazık', Sanktpeterburg': Tipografiya imperatorskoy akademi nauk'.
- (1903), Arab' filolog' o mongolskom' Yazık', Sanktpeterburg': Tipografiya imperatorskoy akademi nauk'.
- Poppe, N. N. (1927), Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift, Bulletin de l'Académie des Sciences de l'URSS: 1009-1040; 1251-1274.
- Poppe, N. N. (1928), Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift, Bulletin de l'Académie des Sciences de l'URSS: 55-79.
- Poppe, N. N. (2009), Mukaddimetü'l-Edeb Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü, (Çev., Mustafa KAÇALIN), TDK Yayınları, Ankara.
- Steingass, F. (1963), A Comprehensive Persian-English Dictionary, Routledge & Kegan Paul Limited, London.
- (Taymas) A. B. (1997), İbnü-Mühennâ Lügati (İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endeksidir), T. D. T. C. Azasından, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.
- Taymas, A., Eren, H. (1950), "İbn Mühennâ Lügati Hakkında", Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I, s. 127-158, Ankara.
- Temir, A. (1986), Manghol-un Niuça Tobça'an [Moğolların Gizli Tarihi], Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Toparlı, Recep, Çöğenli, M. Sadi, Yanık, Nevzat H. (2000), Kitâb-ı Mecdû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tsevel Ya. (1966), Mongol Helnii Tovç TailbarToli, Ulanbatır.
- Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu, Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I, (1993), Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III, (1993), Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VIII, (1993), Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.